



کد مقاله: 13427

تاریخ مقاله: 1992, 22 Saturday, February

دین و تکنولوژی 1

مقدمه

مقوله عقاید و باورهای دینی با مسائل گوناگونی ارتباط یافته اند. مهم آن است که به این رابطه های جدید توجه شود و معرفت مذهبی در این فضای نو مورد تاملی مجدد قرار گیرد و موضع آن در مقابل پدیده های جدید روشن و مکشوف گردد.

سلسله مباحث [تکنولوژی و دینداری] چنین آرمانی را جستجوی می کند و به سهم خویش می کوشد تا رابطه دین را با عمده ترین مشخصه تمدن جدید یعنی تکنولوژی بازگو کند. بدون تردید این گونه راههای نارفته (و یا صعب العبور) بافت و خیزهایی همراه است. جزر و مدهایی که مشابه تمامی گامهای نخست باید تحمل شوند و با سعه صدر رو به رو گردند و با تاملات و تدقیقات بیشتر موارد صحت و سقم آن به نقد و محض سپرده شوند.

در این سلسله نوشتار پس از بحثی از ضرورت و طرح مساله به مباحث مفهومی این موضوع پرداخته شده است. درابتداء تعریفی از تکنولوژی ارائه گردیده و سپس تاریخچه ای از تطور نظریات درباره ارزش و جایگاه آن عرضه گشته است. این دو مبحث مقاله اول را فرا گرفته اند. پرداخت تفصیلی تر به این دو مقوله بی جهت نبوده است. از سوئی نقاب از واژه پرکاربردی چون تکنولوژی برداشته شده و عمدتاً برانسانی بودن مقوله تکنولوژی تاکید گشته است تا عنوان تکنولوژی فقط در محدوده پیچ و مهره و ماشین انگاشته نگردد و در نتیجه ارتباط بحثهای تکنولوژی با مباحث دینداری (که در حوزه مسائل انسانی سیر می کنند) مکشوف تر گردد. از سوی دیگر بیان تاریخ تحول نظریات درباره تکنولوژی جایگاه تفکر معاصر را درباره واقعه روشن می کند تا اندیشه های کهن را چون نظریات نوین نپنداریم و بستر تفکرات متفاوت را با وضوح بیشتری دریابیم.

در ادامه مباحث مفهومی از رابطه تکنولوژی و توسعه و دینداری سخن به میان آمده است و جایگاه توسعه و شاخصهای آن مورد بحث قرار گرفته و رابطه دینداری با توسعه به بازبینی و تامل سپرده شده و نقش مذهب در روند توسعه دقت و تاکید گردیده است. پس از این مبحث به رابطه فرهنگ و تکنولوژی توجه گردیده و نقش جهان بینی های متفاوت در توسعه و تکنولوژی ارزیابی شده است. آن مباحث نشان دهنده آن است که چگونه میان توسعه اجتماعی و اقتصادی با جهان بینی ها و فرهنگها رابطه ای جدی و استوار برقرار است و در پایان بخش مفهومی نوشتار از رابطه تکنولوژی و انسان سخن به میان آمده و ابعاد تاثیر آن در زندگی انسانی مورد بحث قرار گرفته است مسائلی که به واسطه انسانی بودن در حوزه اظهار نظر دینی نیز قرار خواهند داشت.

در ادامه نوشتار از آثار مثبت و منفی تکنولوژی سخن به میان خواهد آمد و برداشتهای گوناگون عرضه خواهند گشت. کسانی که با دید قهرآمیز با آن برخورد کرده اند واز معایب آن نکته ها گفته اند و کسانی که آن را با دیده ای مهرآلود نگریسته اند واز فواید و ثمرات آن حکایت کرده اند و در نهایت قضاوتی در حد توان ...

پایان بخش مقالات رابطه های متقابل دینداری و تکنولوژی است . بایستی آثاری را که تکنولوژی (مستقیم و غیرمستقیم) بر باورها و رفتارهای دینی پدید می آورد در حد ممکن احصا و استقراء کرد و مثبت و منفی آن را دریافت و در نهایت راه علاجی را جستجو کرد. همچنین تاثیراتی را که دینداری بر روند تکنولوژی گذاشته و می گذارد بایستی مورد مذاقه و توجه قرار گیرد و عارضه های مختلف آن را در صحنه باروری و تکامل تکنولوژی ارزیابی کرد و تحلیلی واقع بینانه عرضه داشت .

درانتهای نوشته بر کلام آغازین تاکید می کنیم که دراین گونه مباحث امکان خطا و سهو بسیارند. ضمانت کننده دسترسی به حقیقت پی جویی خوانندگان این نوشتاراست تا با نقد و گفتگو روزه های نو را باز گشایند و ابرهای تیره و تارابهام واجمال راازاین مقولات بزدايند. و هوالمستعان . [حوزه]

قرن حاضر را نامهای بسیار نهاده اند که هر نامی جنبه ای از مسایل بدیع آن را حکایت دارد. عصر پیچیدگی از جمله نامهای این عصر است در جهانی که سرعت و شتاب در دگرگونی حوادث از ویژگیهای عمده آن است و گسترش ابعاد وجودی و ذهنی یک مساله و درهم تیدن این ابعاد مختلف در یکدیگر ویژگی دیگر آن گاه طرح یک مساله به ارائه یک کلاف درهم پیچیده می ماند که یافتن سررشته تدبیر نیاز به فرصت دارد.

در چنین جهانی برای طرح و برنامه ریزی یک موضوع بایستی ارزیابی و تجربه را به تفاهم و مشورت فرا خواند و از تلفیق این دو الگویی فراهم آورد و همراه با سیر حوادث بر تطبیق و بازسازی این الگو نظاره کرد. بنیان تجربه بر عمل و بنیاد ارزیابی بر نظر استوار است.

دراین مجموعه جایگاه و ضرورت مباحث نظری به عنوان پشتوانه تصمیم گیریهای عملی بر هیچ کس پوشیده نیست . مباحث نظری اهداف واغراض عملی را تبیین می کنند و راه وصول بدان را می نمایند و بر وسایط وامکانات ه پمودن راه سایه توضیح می افکنند و سازگاری و یا عدم سازگاری اهداف باامکانات را روشن می کنند. لذا باور براین است که بسیاری از گرها و عقده ها که در صحنه مسایل اجرایی مشاهده می شود انعکاس و بازتاب ابهاماتی است که در مجموعه مباحث نظری به چشم می خورد. در جامعه نوین اسلامی مسایل مربوط به صنعت تعیین اصول و معیارهایی که باید حاکم بر صنعت وانتقال آن به کشور باشد و همچنین شیوه های صنعتی شدن از آن دسته مسایل نظری است که مسؤولان نظام ما برای تصمیم گیریهای روشن تر و قاطع تر بدان محتاجند. بارگران این مسوولیت بر دوش تمامی اندیشه ورانی است که به نقش کاربردی دین در عرصه های مختلف حیات انسانی بویژه در عصر حاضر اعتقاد می ورزند و بها می دهند و همت خویش را در جهت تبیین شاخصها و معیارهایی قرار داده اند که صاحبان عمل را در محدوده کارهای اجرایی راهنما و مشیر باشد.

تکنولوژی و دینداری

در جامعه فرهنگی نوین گفتگو درباره مقوله هایی که در ظاهر هیچ مقارنت و همزیستی نزدیکی با یکدیگر ندارند چون گذشته عجیب نمی نماید. فضای بحثها به گونه ای است که اجازه جامع نگری و نگرش کلی به مجموعه ای از عناصر پراکنده را به محقق می دهد. واین یکی از وجوه تمایز تفکر قدیم و تفکر نوین است. اندیشه های قدیم بسیار نزدیک بین و در میان زمینه های پیدایش و زنجیره ارتباطات یک پدیده به دنبال نزدیکترین حلقه بودند.انس و تعلق خاطر شدید آنان به مثله کردن یک موضوع و نگرش متجزیانه به مطلب نیز همواره برد و دامنه نظر و تعمق آنان را کوتاه می ساخت .

اما نگرش جامعه شناسانه و تاملات جامع نگرانه به یک موضوع از خصایص و ویژگیهای تفکر نوین می باشد. این شیوه تفکر به ما این اجازه را می دهد که از ارتباط و خویشاوندی مقوله ها و موضوعات مختلف سخن به میان آوریم و پیوندهای دور و نزدیک پدیده ها را نظاره گر باشیم و در این نگرش مجموعه ای به مدد ارتباط بین موضوعات به ژرف نگری کافی جهت حل مشکلات نظری و عملی دست یازیم. در مجموعه مقالات [تکنولوژی و دینداری] از همین شیوه مدد می گیریم و به طرح بحث می پردازیم.

از ابتدا اذعان می داریم که عنوان [تکنولوژی و دینداری] عنوانی است نامانوس که بر ذایقه پاره ای اندیشه ها در وهله نخست ثقیل می نماید. عدم ارتباط ضریح بین این دو بسیاری را به تعجب و شگفتی و پاره ای را به قضاوت عجولانه فرا می خواند. لیکن امید و سعی ما در این مجموعه بر این است که از مناظر مختلف به مساله نظرافکنیم و معابر و گذرگاه های متعددی را برای نشان دادن ارتباط و خویشاوندی این دو مقوله بپیماییم. شاید اذهان نامانوس رانسی و اندیشه های آشنا را نیز مزیدتی حاصل آید

در سیراندیشه خویش به واقعیتهایی برخورد می کنیم که ارتباط و اتصال میان [تکنولوژی] و [دینداری] را میسر و ممکن می سازد و این دو مقوله را از جایگاه سکوت نسبت به یکدیگر خارج و آنان را بر کرسی قضاوت اظهار نظر و موضع گیری نسبت به یکدیگر قرار می دهد. از دیدگاه ما مهمترین این حلقه های مفقوده واقعیتهای چون: [انسان] [فرهنگ] [جهان بینی] [نظام ارزشی] [مساله توسعه و پیشرفت] و... می باشند که این خلا عدم ارتباط را پر نموده و بین این دو سرزمین پل ارتباط محکم و استواری می زنند. آنچه در پی می آوریم بر همین اساس است.

در این سلسله مقالات: گاه به اجمال و گاه به تفصیل به بررسی عناوینی چون: [تکنولوژی توسعه و دینداری] [تکنولوژی جهان بینی نظام ارزشی فرهنگ و دینداری] و [تکنولوژی انسان و دینداری] خواهیم پرداخت.

اما پیش از شروع این مباحث لازم می دانیم توجه خود را به دو بحث مقدماتی معطوف داریم:

1. تعریف تکنولوژی و تبیین ویژگیهای آن.

2. تاریخچه مباحث تکنولوژی

پیش از پرداختن به مقدمات بحث یادآوری نکته ای را لازم می بینیم. نقش حوزه های دینی در طرح مسایل اجتماعی اقتصادی و سیاسی جامعه و به تعبیری اعم نقش کاربردی دین در برآوردن مسایل انسانی از جمله مسایلی است که هنوز جایگاه و معانی منقح و روشنی در حوزه های اجتماعی و دینی ما نیافته است. ابراز نظرات و دیدگاههای کاملا متضاد از سوی محافل مختلف فکری نیز آتش تردیدی است که به طور مستمر این خرمن مستعد را برافروخته می دارد. قبول نقش دین و حوزه های دینی در برآوردن مسایل انسانی و ارایه طرحهایی متناسب با موقعیتهای و عوامل مختلف مکانی و زمانی البته پیش فرض شروع بحث ماست. لیکن تنقیح و تفصیل این موضوع فرصت مناسب دیگری را می طلبد که امیدواریم به زودی فراهم آید.

تعریف و ویژگیهای تکنولوژی

آفت بسیاری از واژه های واصطلاحات کثرت استعمال آنهاست. استعمال فراوان و ورد زبان گشتن این الفاظ آنها را از نیاز به تبیین و توضیح مستغنی می سازد حال آن که غبار اوهام و نادرستی هایی که بر وجود آن اصطلاحات و مضامینشان نشسته است جز به دستمایه تامل و تقریر زوده نخواهد شد و مباحثی که برای تعاریف مترتب هستند جز بدین طریق وضوح و روشنی پیدا نخواهند کرد. و تکنولوژی از این دست واژه هاست.

اما پیش از بررسی و بیان ویژگیهای تکنولوژی به پاره ای تعاریف که دیگران از این مقوله کرده اند اشارت می کنیم:

[تکنولوژی عبارت است از دانش فنی] 1.

[صنعت مجموعه آفرینندگیهای انسانی است که می کوشد تا طبیعت را در مهمیزاراده خودش قرار بدهد] 2

[تکنولوژی فوت و فن انجام کارهاست و لذا بیشتر از جنس اطلاعات است تا ماشین آلات] 3.

[تکنولوژی عبارت است از دانش و مهارتهای لازم برای تولید کالا و خدمات که حاصل قدرت فکری و شناخت انسان و ترکیب قوانین موجود در طبیعت می باشد] 4.

[تکنولوژی عبارت است از: نوعی توانایی سازمان اجتماعی برای کنترل موثر و تغییر در اشیاء محیط مادی به نفع عبرتی نیازها و خواسته های انسانی] 5.

[تکنولوژی را می توان به عنوان مجموعه رشته های علمی که کار آنها تحلیل کاوش بهره گیری و کاربرد معارف و فنون است تعریف کرد] 6.

[تکنولوژی را می توان مجموعه ای از تلفیق دانشها و مهارتهای فنی برای تولید کالا و خدمات (و یا همزمان چند کالا و خدمات) مورد نیاز جامعه از راه ترکیب و تلفیق عواملی نظیر مواد اولیه ابزار و ماشین آلات نیروی انسانی زمین و طبیعت پول و سرمایه و غیره دانست. و عامل مدیریت را در این مجموعه نباید از نظر دور داشت] 7.

[مجموعه ای ... از شناخت که باین هدف سازمان یافته است که بر اساس زمینه اجتماعی سیاسی اقتصادی معینی کالاها و خدماتی تولید کند] 8.

تکنولوژی یعنی داشتن مربوط به کاربرد علوم و معارف بشری در زندگی روزمره یا صنایع بازرگانی. (علم کاربردی) 9
[تکنولوژی کاربرد دانش علمی و دانش سیستمهای منظمی که شامل مردم سازمانها اشیاء زنده و ماشینها می شود] 10 البته همگی می دانیم که شیوه تعاریف گذشته که به جنس و فصل و عرض خاص و... صورت می گرفت دیگر معنی و مفهوم ندارد. آنچه در تعریفها می آوریم ویژگیهای این پدیده هاست و اشاراتی چند به اجزاء و عناصر رتشیکیل دهنده آنها تا به تدریج پرده ابهام و تاریکی راز رخ آنان برگیرد.

در تعریفهایی که گذشت همان طور که مشاهده می گردد برخی تکنولوژی راز جنس دانش به شمار می آورند و برخی آن را معادل کاربرد دانش] می دانند نه خود دانش. بنابراین عده ای از آن] به فوت و فن انجام کارها] تعبیر می کنند مردم نیز به طور معمول از تکنولوژی قسمت سخت افزار آن یعنی وسایل و امکانات و محصولات فراهم آمده از مقوله تکنولوژی را در نظر دارند لیکن اگر دقیق بنگریم خواهیم دید که تکنولوژی نه از جنس دانش است فقط و نه از جنس سخت افزار همه اینها به اندازه و در خور خویش در تشکیل و تبلور تکنولوژی نقش دارند. اگر به اجزاء و عوامل تکنولوژی نظرافکنیم موضوع روشن تر می گردد:

[تقسیم بندی عوامل یا اجزاء تکنولوژی را می توان به صورت کلی تر به شرح زیر بیان نمود:

1. دانش مکتوب که توسط دانشمندان تهیه و مورد استفاده قرار می گیرد.

2. دانش متبلور شده در مغز و دست انسان که در قالب متخصصین کاربردی ظاهر می شود.

3. دانش متبلور شده در مادیات به صورت ماشین آلات و اشکال مختلف مصنوعات که ساخته دست بشر می باشد] 11.

حق این است که همه عناصر یاد شده در ساخت و تشکیل آنچه که تکنولوژی نامیده می شود نقش دارند و ما در این بحث هر دو جنبه این پدیده (سخت افزار و نرم افزار) را در نظر خواهیم داشت.

در این رابطه با جنبه نرم افزار (دانش و شناخت) تکنولوژی مناسب می دانیم به جایگاه آن در میان سایر دانشها توجه کنیم:

[سازمان یونسکو معارف و دانش بشری را کلا به سه گروه تقسیم نموده و برای هر یک تقسیم بندیهای فرعی قایل شده است.

دوم دانش فرهنگی که شامل علوم فیزیک شیمی ریاضی طبیعی پزشکی کشاورزی اجتماعی و غیره . سوم دانشها و مهارتهای تکنیکی و صنعتی که شامل مهندسی تولید کالا و عرضه خدمات است [12].

از تعریفها و مطالبی که گذشت نکاتی چند حاصل می آید که به اجمال به بررسی آنها می پردازیم :

1. تکنولوژی یکی از تجلیات بسیار بارز و روشن استعداد آفرینندگی و آفرینشگری انسان است بنابراین می توان گفت که تکنولوژی ظهور و تجلی بعدی از ابعاد وجودی انسان است همچون هنر. این مقوله ها صرف ابزار و امکاناتی خارج از انسان و در اختیار انسان نیستند بلکه خود او هستند.

عرفا می گفتند که خداوند با آفرینش خویش در این عالم تجلی یافته است و طبیعت با همه جلوه هایش ظهور و تجلی اسماء و صفات الهی می باشند. به باور ما انسان نیز در فرآورده های خویش تجلی یافته است و این مقوله ها چیزی نیستند جز نمایش چهره های متفاوت آدمی . منتهی چهره و بعدی از ابعاد وجودی او که هویت جمعی دارد و نه فردی .. بنابراین از همین ابتدای بحث اصلی را پایه گذاری می کنیم و از آن در مباحث دیگر بهره برداری خواهیم نمود. آن اصل به سادگی چنین است : [تکنولوژی مساله ای است انسانی].

2. تکنولوژی با هر تعریف و عنوانی غایت و منظوری را دنبال می کند که همانا تولید کالا یا خدمات می باشد و این همان ملتقای است که در آن تکنولوژی با اقتصاد مصرف و مصرف زدگی و... تلاقی می یابد.

3. به کارگیری تکنولوژی مستلزم کنترل تصرف و تغییر در اشیاء محیط طبیعی دانسان است و در این جاست که انسان باید تکلیف رابطه خویش را با طبیعت روشن سازد و در جهان بینی و دنیای اندیشه خود بجوید و بکاود که او چنین نیست و چه ارتباطی با این مهد برآمده از آن دارد.

4. این تصرف و تغییر در طبیعت و این به کارگیری دانش و... به شکلی سازمان یافته و منظم است و شاید به همین دلیل باشد که پاره ای از صاحب نظران در این زمینه به تکنولوژی معنایی وسیع تر و متناسب با همین ویژگی سازمان یافته بخشیده اند چنانکه [سیمونل فلورمن] اظهار داشته است : [مردا (ژاک) الوال از تکنیک تنها فن استفاده از ماشین نیست بلکه هر نوع رفتار آگاهانه و عقلانی و هر گونه سازمان و کارآیی در شمار تکنیک قلمداد شده است] [13].

این ویژگی از خصایص کلیدی و بسیار حیاتی تکنولوژی به شمار می آید و تعمق و ژرف نگری در مسایل و مصایبی که این خصیصه پدید آورده است بر همه صاحب نظران این مقوله فرض و واجب است .

6. تکنولوژی از دانش و شناخت مدد می گیرد و بدان مدد می رساند. ارتباط و خویشاوندی این دو هم برای علم مفید و هم برای تکنولوژی سودمند و گرانمایه است. البته علم از [چراها] سخن می گوید و به دنبال پاسخی برای [دریافتن] است و تکنولوژی از [چگونگی ها] صحبت می کند و در جستجوی راه [برآوردن] است و نه [دریافتن] لیکن این [چراها] و [چگونگی ها] و این [دریافتن] ها و [برآوردن] ها با یکدیگر پیوندی راه برا برای پیشرفت دیگری نیز هموار می سازد و دادوستد همیشگی آنها کی از محوری ترین عوامل پیرفت این دو مهم بوده و هست.

7. همان طور که اشارت رفت ما به تکنولوژی هم از نقطه نظر نرم افزار نظر می افکنیم و هم از جنبه سخت افزار و تجلی عینی آن با تمامی آثار و لوازمش در جامعه بشری .

تعریفها هر کدام که صحیح تر باشد ما راز توجه به لوازم و امکانات بحث خویش باز نمی دارد. و مادر این مبحث محتاج توجه به هر دو جنبه تکنولوژی می باشیم .

8. قالبها و منظرهایی که تکنولوژی در آنها تجلی و تبلور یافته است هم دانش مکتوب است هم مغز و دست انسانهای متخصص و هم ماشین آلات و اشکال مختلف مصنوعات بشری .

9. سازمان تکنولوژی با زمینه های اجتماعی سیاسی اقتصادی و فرهنگی جامعه پیوندی محکم و ناگسستگی دارد و این پیوند ارتباط و تبیین جایگا و موقعیت آن از مطالب و مواردی است که ما در مباحث خویش بدان توجه داریم . همین مقدار اشاره می کنیم که به اعتقاد ما نمی توان به مسایل انسانی به صورتت جدای از هم نظر کرد زیرا اگر مساله ای صبغه ای انسانی به خود گرفت با دیگر مسایل انسانی در ارتباط خواهد بود و در این مجموعه متاثر خواهد گذارد و از این مجموعه متاثر خواهد گشت و تکنولوژی همان طور که اشارت رفت مساله ای است انسانی .

تاریخچه مباحث تکنولوژی

تردید نیست که پدیده هایی چون : تکنولوژی علم و هنر و نیز گسترش و رشد آنها همگی موضوعاتی هستند پرجاذبه وافسونگر. در اوایل دوره صنعتی آن هنگام که دانش و تکنیک با یکدیگر عجین گشتند آمیزه این دو شگفتیهای بسیار آفرید و محصولات این ازدواج میمون ! چشمان همه منتظران را خیره و مبهوت ساخت . انسانی که سختی دوران کشیده واز جسارت و تسلیم ناپذیری طبیعت مرارتها دیده بود دورنمایی را می دید که در آن ورق برگشته است . سختیها به آسانیها آرزوها به انجامها و ناکامیها به کامرواییها مبدل می شد.

البته تولد و رشد صنعت و تکنولوژی نوین بانگیزه های سرمایه داری گره خورده است لیکن علاوه بر آن این پدیده نوین در تصویر همگان دروازه ای بود به سوی دنیای جدید. دنیای جدیدی که در آن بسیاری از آنچه تا دیروز ناشدنی می نمود به اموری ممکن و شدنی مبدل می گردند. این بود که به تدریج همه از خرد و کلان عالی و دانی دانشمند و بی دانش فقیر و غنی آغوش خود را به روی این تازه وارد نویدبخش گشودند و این میهمان خوش یمن را به سرای آرزوهای خویش راه دادند!

آلویس تافلر جامعه شناس برجسته و نامدار و صاحب نظر در موضوع تمدن و تکنولوژی موقعیت آن دوره را این گونه توصیف می کند:

[بازرگانان و روشنفکران و انقلابیون اوایل دوره صنعتی در واقع مسحور ماشین بدهند و گویی ماشین هیپنوتیزمشان کرده بود] 14 .
این نوع نگاه انفعالی البته زمینه های دیگری نیز داشته و دارد. تمامی امور و پدیده ها در ابتدای تولد و تکوین تاریخچه آینده خود و دوران رشد و بلوغ و پیامدهای خویش را به همراه ندارد. اندیشه های ژرف و آینده نگر نیز قدرت ارزیابی خود را مدیون تجربه های گذشته هستند اما یک تجربه تازه و نارس کلاف پیچیدگی خود را به آهستگی و نرمی باز می کند و چهره واقعی خویش را به تدریج بر صفحه اندیشه نیزبینان و مترصدان حقیقت نقش می کند. این بود که تکنیک سده نوزدهم تا مدتها بدون هیچ مانع یکه تازی نمود و همه بی چون و چرا خدمتگوار این میهمان تازه بودند البته با این اندیشه که از خدمتها و رحمتهای او انباز نیاز را پرتوشه سازند.

بیش از یک قرن زمان لازم بود تا تکنولوژی نوین آثار و عوارض خود را بر اندیشه سوزان جامعه صنعتی آشکار سازد. بعد از این زمان بود که درباره این پدیده مرموز که به جسارت تمام خویشتان و اعوان خود را در تمامی ابعاد زندگی انسانی نفوذ داده بود ندهای هشدار دهنده از اعماق وجود احساسگران نو دلواپسان جوامع انسانی برخاست و نهضت‌هایی علیه تکنولوژی صورت گرفت.

[پیشرو و نهضت معاصر تکنولوژی ژاک الوال فیلسوف متاله است که کتابش با عنوان جامعه تکنولوژیک تکنیک زده به سال 1954 در فرانسه و ده سال بعد ترجمه آن به زبان انگلیسی در آمریکا انتشار یافت. تامس مرتون انتشار این کتاب را یکی از مهمترین رویدادهای قرن اخیر خواند. به نظر الوال تکنیک به هیولای فرانکشتاین تبدیل شده و از کنترل انسان بیرون رفته است] 15.

تا آن زمان تکنولوژی تنها ملجا و مامن انسان برای رسیدن به آرزوها و پیشرفت محسوب می‌گشت لیکن در این دوره:

تکنولوژی به جای آن که به عنوان موتور پیشرفت به تصویر کشیده شود به طور فزاینده‌ای به صورت نیروی تخریبی مهیبی که هم آزادی انسان و هم محیط طبیعی زیست وی را به نابودی می‌کشاند تصویر می‌شد. برای بسیاری از طرفداران محیط زیست [پیشرفت] واژه کثیفی شده بود. 16

این دوره را که مصادف با دهه 1960 م است [دوره شوریدگی انسان علیه تکنولوژی] نام می‌نهمیم در حالی که دوره پیش از آن را باید [دوره شیفتگی انسان نسبت به تکنولوژی] نام نهاد!

در دهه 1960 مباحث تکنولوژی و بحران محیط زیست به اوج خود می‌رسد. موج بدبینی نسبت به روند تکنولوژی آغاز می‌گردد و دیدگاه‌های افراطی در این رابطه پدید می‌آید کانون‌هایی در جهت حفظ و حمایت از محیط زیست تاسیس می‌گردد و یا فعالیتهای خود را گسترش می‌دهند. در این دوره و پیش از آن کتابهای بسیاری در قالب مباحث علمی و غیر علمی به بازار اندیشه عرضه می‌گردید که همگی ترسیم‌گر این اندیشه بودند که:

تکنولوژی انسان را مسخ کرده است. تکنولوژی طبیعت و محیط زیست را به تباهی کشیده است. تکنولوژی خود کامه گشته است. تکنولوژی دنیایی ساخته که تنها از قوانین مخصوص خود پیروی می‌کند. و... کتابهایی چون: [جامعه به آخور بسته شده] [عصر تاریک اندیشی آینده] [افسانه ماشین] [مخاطره پیشرفت] یا [مرگ پیشرفت] و... محصولات نویسندگانی است که در چنین دوره‌ای علیه تکنولوژی را با حساسیتی بیش از آنچه توقع می‌رفت بازگو نمودند.

البته این دوره عصیان‌چندان‌نپایید و احساسات شدید شوریدگان فروکش کرد. به همراه آن منحنی این مباحث نیز در دهه بعد یعنی سالهای 1970 به بعد به افوال و حضيض خود نزدیک شد.

[از سال 1972 به این سو شوریده بینانه نسبت به محیط زیست فرو نشست و بازار بحث و جدل [تکنولوژی و محیط زیست] از رونق افتاد. بسیاری از نهادهای ملی بین‌المللی سازمانهای دولتی و موسسه‌های دانشگاهی و پژوهشی برای بررسی مسایل محیط زیست تشکیل یافته بودند تعطیل شدند یا فعالیتهای خود را محدود کردند یا گرمی بازارشان به مسادی و بی‌رونقی کشید. در دهه 1970 بحثهای پرشور از حرارت افتاد و جای آن را بحثهای آرام و مستدل گرفت نظریات ناپخته تند و افراطی از میدان بیرون رانده شد و به جای آن دیدگاه‌های اعتدالی پخته و به تعبیر برخی آراء محافظه کارانه به میدان آمد].

آنچه به عنوان مفاسد تکنولوژی بر می‌شمرند اکنون به عنوان عوارضی قابل‌زدایش و پیرایش توسط خود تکنولوژی می‌نمایانند و حتی ادعا می‌کنند که مسایل بسیاری برای بشریت باقی مانده که باید به سرینجه تکنولوژی گره و عقده‌های آنها گشاده گردد. پس به جای درنگ که قافله پیشرفت بعد از اندک تأمل و استراحتی دوباره مسیر بی‌انتهای خویش را در پی گرفته است و قافله سالاران نیز وعده

و نوید منزلگاهها و موقعیتهای جدیدی را می دهند که در آن کانونها جامعه بشری را به امن و سلام و خیر و برکت برسانند. باری روند تکنولوژی از دهه 1970 به این سو دوباره سیر صعودی خود را در کشورهای صنعتی در پیش گرفت و لیکن این بار مساله حیاتی تر می نمود. مسابقه جهانی آغاز شده بود. این انسان پرمساله آنقدر در کلاف مشکلات اجتماعی و اقتصادی خویش فرو رفته بود و حریصانه به دنبال سررشته تدبیر امور می گشت که دیگر به هیچ عنوان حوصله موعظه های اخلاقی انسانی گذشته را درباره تکنولوژی نداشت . این بار صحبت از مفتون شدن و یا محسور گشتن نبود بلکه سخن از مضطر بودن و مجبور بودن بود. انسان در ابتدای قرن محو جمال تکنولوژی بود و بدان به دیده احترام و تقدس می نگریست . همین انسان در نیمه قرن می گفت : از آن (تکنولوژی) و پیامدهایش بیزارم. در پایان قرن می گوید: مگر می توان بدون تکنولوژی در این مسابقه جهانی زیست و...

شما اکنون واژه های [ناگزیری] و [اضطرار] را در گفتار تمامی کسانی که درباره تکنولوژی سخن می گویند مشاهده و سنگینی سایه اش را بر اندیشه تمامی صاحب نظران این مقام به وضوح احساس می کنید و بیم آن می رود که این [اضطرار] چهارچوب تصمیمات و برنامه ریزیهای علاقلانه را بر سیاستگذاران تنگ گرداند. البته در تصمیمات سنجیده وجود و یا عدم وجود اضطرار یکی از ناصراصلی و فاکتورهای تعیین کننده است . بنابراین ا را نیز بر مسند قضاوت می نشانند و به رایش بها می دهند. لیکن این عنصر باید محاط اندیشه باشد نه محیط بر آن . در دل اندیشه جای گیرد و به حساب آید نه بر قلب اندیشه فشار آورد واره تنفس را براو ببندد.

تاریخچه مباحث تکنولوژی در آن سرزمین که درخت صنعت سالیان سال است ریشه خود را مستحکم ساخته است برای ما همچون دفتر خاطراتی است که تجربه سالیان متمادی احساس و وجدان را بر دوش خود حمل می کند و نگاه عالمانه در این خاطرات عزم و تصمیم ما را دراهی که در پیش گرفته ایم و یا خواهیم گرفت روشن تر و تیزتر خواهد ساخت . افراط و تفریط آنان در برخورد با تکنولوژی و پیامدهای آن برای ما زنگ خطر است و هم تفریطشان . و این دو خطا به یک اندازه ما را راهزن است . به آنان که مسحور شگفتیهای تکنولوژی هستند و هنوز از آن هیپنوتیزم دو قرنه پلکهایشان به سختی برهم فشرده است و بدانان که در طریق تفریط تقاضای استعفای مطلق تکنولوژی را از سمت شایسته ترین الگوهاست (اگر چه تبیین این اعتدال خود به هزینه اندیشه فراوانی نیازمند است .) بنابراین بسیار سنجیده خواهد بود اگر بر خطاهای دیگران به دیده دقت نظر کنیم و بر تکرار آن خطاها اصرار نامعقول نوزیم .

در خاتمه کلام یادآور می شویم : مقالات بعدی ما [تکنولوژی انسان و دینداری] [تکنولوژی توسعه و دینداری] و... خواهد بود. در آن جا سعی خواهیم نمود که رابطه متقابل میان این مقولات را تبیین نماییم و در سایه این تبیین به مواضع روشنی درباره این موضوع (تکنولوژی و...) دست یابیم .

پاروقی

1. تکنولوژی فردا و فردای تکنولوژی مقاله تحلیلی تطبیقی از وضع تکنولوژی در ایران و جهان دکتر علی اصغر توفیق .25.
2. انسان بیخود دکتر علی شریعتی .123.
3. تکنولوژی و جهان امروز دکتر مجید عباس پور.211.

4. همان منبع. 211.
5. تکنولوژی و تکامل فرهنگی دمتر علی امبر فرهنگی. 34.
6. قرن بیست و یکم مارسوفلدان ترجمه غلامعلی توسلی. 20.
7. تکنولوژی فردا و فردای تکنولوژی مقاله تحلیلی تطبیقی از وضع تکنولوژی در ایران و جهان دکتر علی اصغر توفیق. 25.
8. چند بحث و نظر درباره تکنولوژی مقاله علم و تکنولوژی نوشته آلبرتو بونیفیولی ترجمه عبدالحسین آذرنگ / 11
9. تکنولوژی فردا و فردای تکنولوژی مقاله تحلیلی تطبیقی از وضع تکنولوژی در ایران و جهان دکتر علی اصغر توفیق. 25.
10. تکنولوژی و فرهنگ آرتولد پیسی ترجمه بهرام شالکوتی / 10
11. تکنولوژی و جهان امروز دکتر مجید عباس پور. 215.
12. همان منبع. 212.
13. تکنولوژی و بحران محیط زیست مقاله تکنولوژی طرح و دعوی نوشته سیمونل فلورمن ترجمه عبدالحسین آذرنگ. 18.
14. موج سوم آلون تافلر ترجمه شهیندخت خوارزمی. 98.
15. تکنولوژی و بحران محیط زیست. 17 18.
16. موج سوم. 408.
17. تکنولوژی و بحران محیط زیست مقاله تکنولوژی طرح و دعوی. 20.
18. همان منبع.
19. تکنولوژی و بحران محیط زیست مقاله اوج وافول بحث بحران تکنولوژی و محیط زیست نوشته فرانسیس سندیج ترجم عبدالحسین آذرنگ. 118.